

УДК 330.34:332.142

Дергалюк Б.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРИЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Дергалюк Б.В. Наукові підходи до структуризації інтелектуального потенціалу регіону. Автором у статті досліджено підходи до трактування потенціалу і його елементів. На основі дослідження сучасних публікацій встановлено, що основними підходами до структуризації потенціалу є ресурсний, функціональний та інституціональний. Структуроутворюючими складовими потенціалу регіону є ресурси, економічні можливості, компетенції. У статті також описано підходи до визначення складових потенціалу розвитку економічної системи, до яких віднесено ресурсний, процесний, функціональний, системний та трансформаційний. Такий розподіл розкриває процеси перетворення знаннєвого та інформаційного ресурсу у компетенції та новостворену вартість інтелектуального капіталу. Це дозволило описати підходи та структурну схему складових інтелектуального потенціалу регіону, з виокремленням внутрішнього та зовнішнього середовища.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, структура потенціалу, системні властивості, трудові ресурси, можливості, компетенції.

Дергалюк Б.В. Научные подходы к структуризации интеллектуального потенциала региона. Автором в статье исследованы подходы к трактовке потенциала и его элементов. На основе исследования современных публикаций установлено, что к основным подходам структуризации потенциала относятся ресурсный, функциональный и институциональный. Структурообразующими элементами потенциала региона являются ресурсы, экономические возможности и компетенции. В статье также описаны подходы к определению составляющих потенциала развития экономической системы, к которым отнесены ресурсный, процессный, функциональный, системный и трансформационный. Такое распределение раскрывает процессы преобразования знаний и информационного ресурса в компетенции и стоимость интеллектуального капитала. Это позволило описать подходы и структурную схему составляющих интеллектуального потенциала региона, с выделением внутренней и внешней среды.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, структура потенциала, системные свойства, трудовые ресурсы, возможности, компетенции.

Dergalyuk B.V. Scientific approaches to the structuring of the intellectual potential of the region. The author explores approaches to the interpretation of potential and its elements. Based on a study of contemporary publications, it has been established that the main approaches to capacity structuring are resource, functional and institutional. Structural components of the region's potential are resources, economic opportunities, competences. The article also describes approaches to determine the components of the potential of economic system development, which include resource, process, functional, system and transformation. This distribution reveals the processes of

transforming knowledge and information resources into competencies and the newly created value of intellectual capital. Oskilky potentsial in klasychnomu tpaktuvanni pozhlyadayetsya as skladna, dynamichna systema chto pozvyvayetsya, prejudiced in chasi ta ppostopi svoyi papametry, piddayetsya zovnishnoho sepedovyscha ta influence nA vplyvaye noho za ppyntsyom zvopotnoho communication system verily author summarizes the characteristics of the intellectual potential of the region and especially their implementation. In our opinion, the properties of the intellectual potential of the region as a system require refinement in the formalization of features of realization. The above list of properties of intellectual potential of the region forms the key features that the authors have structured in the nature of the influence of intellectual capital and innovative activity of structural changes in the development of the regional economic system. This allowed us to describe the approaches to structuring the intellectual potential of the region, which include resource, process, system and competence. The author also constructed a structural diagram of the components of the intellectual potential of the region, with the isolation of the internal and external environment. The composition of the components of the intellectual potential of the region reflects the sequence of their transformation in the processes of realizing the potential: “resources” – “opportunities” – “management system” – “competencies”. These components exist within the intellectual potential of the region due to the unity of processes of mobility and transformation of resources, interaction in the realization of internal and external economic opportunities, efficiency of the management system, optimality of organizational structure, ability of staff to cognition and self-development, constant innovative development.

Key words: intellectual potential, structure of potential, system properties, labor resources, opportunities, competences.

Постановка проблеми. Процеси структурних зрушень в економічному розвитку регіональної економічної системи відбуваються поступово і потребують довгострокового планування системних характеристик та створення стійких утворень. Стратегічний характер управління регіональним розвитком, проектування стійких позитивних змін у структурі економічної системи регіону потребують довгострокових інвестицій та забезпечення постійного техніко-технологічного оновлення, нагромадження знань і компетенцій, професіоналізму трудових ресурсів в регіоні, створення резерву для нарощування інтелектуального капіталу.

Описані завдання в регіональній політиці економічного розвитку реалізуються через управління інтелектуальним потенціалом. Інтенсивність, динаміка та результативність інноваційного розвитку регіону забезпечується якісними та кількісними властивостями інтелектуального потенціалу окремої людини, підприємства, що реалізують для задоволення власних потреб, тим самим створюючи нові продукти і задовольняючи суспільно-економічні потреби.

Сучасний темп економічного розвитку, поширення інновацій та інформації, зростання ролі інтелектуальної власності та вартості нематеріальних активів характеризується прямою залежністю від величини інтелектуального потенціалу населення регіону. У той же час інтелектуальний потенціал являє собою досить складну категорію, що залежить від структурної побудови, ефективності формування і реалізації системи елементів інтелектуального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структуру потенціалу економічної системи, і регіону зокрема, досліджували багато вчених. Серед досліджень теорії структуризації потенціалу слід виділити роботи Н. Краснокутської, Т. Білорус, О. Барібіної, І. Отенко, О. Вовк [1-5] та інших. Структуру та складові інтелектуального капіталу, потенціалу регіонів досліджували О. Моліна, С. Тульчинська, З. Манів, С. Степанчук [6-9] та інші.

Розглянуті авторські підходи до опису елементів та архітектоники будови потенціалу економічної системи потребують узагальнення та виділення описових ознак.

Також сучасні виклики в розвитку теорії економічного розвитку інтелектуального потенціалу регіонів провокують запити щодо структуризації їх елементів.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення поняття та структури інтелектуального потенціалу регіональної економічної системи шляхом узагальнення теоретичних підходів до структуризації потенціалу і опису форм реалізації системних властивостей потенціалу в процесах структурних зрушень регіональної економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день існує багато досліджень складових елементів структури потенціалу підприємства, специфіка яких визначається насамперед функціонально-цільвою спрямованістю виду потенціалу. Також останнім часом з'явилися нові підходи до формалізації складових, засновані на управлінських, філософських трактуваннях. Розглянемо їх більш детально з метою структуризації інтелектуального потенціалу регіонів, визначення його ролі в ролі у забезпеченні ефективності реалізації регіональної політики структурних зрушень.

Більшість трактування поняття «потенціал підприємства» на сьогоднішній день засновані на ресурсному підході та стверджують, що він являється сукупністю ресурсів і можливостей. Такий підхід залишається актуальним для внутрішніх елементів потенціалу підприємства (виробничого, фінансового, інвестиційного, кадрового, тощо).

Для опису складових інтелектуального потенціалу регіонів, на жаль, не можна обмежуватись лише формалізацією ресурсних можливостей, оскільки необхідно враховувати і зовнішні характеристики економічної системи регіону та можливостей його розвитку. З метою обґрунтування складу інтелектуального потенціалу регіонів розглянемо й інші підходи до формалізації складових потенціалу підприємства (табл. 1).

О. Я. Барібіна розглядає потенціал як взаємозалежні «сукупності можливостей ресурсів і процесів їх трансформації, організаційної структури, системи управління підприємством і здатностей персоналу до пізнання та управління» [3, 10], що відповідає сфор-

мульованим Г. Клейнером уявленням про цілісність, самоідентичність і мінливість потенціалу як об'єкта управління, проте обмежує сферу прояву потенціалу лише пізнанням і управлінням.

І. Отенко подає поняття «потенціал» на основі визначення його триєдиної природи, що полягає в цілісності суб'єктної, об'єктної та процесної складових й інтеграції методологічних підходів (ресурсного, функціонального та інституціонального) до вивчення потенціалу [4].

Підтверджуючи правомірність вищезазначених тверджень, О. Я. Барібіна вважає, що у дослідженні по сутності поняття «потенціал», не слід ототожнювати його лише з матеріальними ресурсами, а необхідно також враховувати людські, соціокультурні та інші ресурси [3].

Отже, відповідно до логіки розвитку теорій розвитку економічних систем та поступового їх розширення, що виникає в результаті змін у суспільних відносинах і зумовлено унікальністю, особливим ресурсним статусом регіональної економічної системи, певною

структурою соціально-економічних відносин, основою сучасного синтезованого бачення структури потенціалу, на думку О.Я. Барібіної, є позиціонування його в системі координат «ресурси – здібності – компетенції».

Ресурсний базис інтелектуального потенціалу регіону розкриває явище перетворення знаннєвого та інформаційного ресурсу у компетенції (базові та ключові) та новостворену вартість інтелектуального капіталу. Реалізація комплексу таких можливостей відбувається за умов здійснення бізнес-процесів (як дій, що спрямовані на кінцевий результат) і процесів самоорганізації (унаслідок яких частково формується колективне знання та організаційна культура) та сприяє створенню цінності для зацікавлених сторін [2].

Оскільки потенціал в класичному трактуванні розглядається, як складна, динамічна система, що розвивається, змінює у часі та просторі свої параметри, піддається впливу зовнішнього середовища та впливає на нього за принципом зворотного зв'язку, то на думку Т.В. Білорус потенціал повинен володіти такими властивостями [2]:

Таблиця 1

Підходи до визначення складових потенціалу розвитку економічної системи

Підхід	Автори, роки	Складові	Економічна сутність
Ресурсний	Н.С. Краснокутська (2012); І.Є. Должанський (2002); Б.С. Бачевський (2009); В.Г. Алькема (2015);	Матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, інформаційні ресурси та економічні можливості	Являється сукупністю ресурсів та можливостей
Функціональний	С.А. Хейнман (1982)	Виробничий апарат, рівень технологій, природні ресурси, матеріально-сировинна база, система комінакацій. Техніка, організація і система отримання та переробки інформації	Визначається сферами управління
	Ю.А. Дорошенко (1997)	Природо-ресурсний, екологічний, матеріально-технічний, науково-технічний, інноваційний, трудовий, інвестиційний	
	О.С. Федонін, І.М. Рєпіна (2003); Н.С. Краснокутська (2005); І.З. Должанський, Т.О. Загорна (2006)	Суб'єктні (науково-технічний, управлінський, маркетинговий, логістичний потенціали, потенціал організаційної структури), об'єктні (виробничий, інвестиційний, інноваційний, фінансовий)	
	Є.В. Лапін (2007)	Економічна, соціальна, екологічна	
	Р.З. Берлінг (2011)	Кадровий, виробничий, інтелектуальний, підприємницький, екологічний, фінансовий	
	О.І. Калініченко (2011)	Маркетинговий, фінансовий, організаційний, кадровий, інноваційний, творчий, ринковий	
	О.Є. Бабіна (2013)	Трудовий, маркетинговий, виробничо-технологічний, фінансово-економічний, організаційний, потенціал змін	
Системний	Г. Клейнер (2001)	Можливості ресурсів, процеси трансформації ресурсів, організаційна структура, системи управління, здатність персоналу до пізнання та управління	Ґрунтується на принципах цілісності, самоідентичності та мінливості потенціалу
Процесний	І.П. Отенко (2004)	Суб'єктна, об'єктна та процесна складові	Визначається процесами взаємодії, механізмами управління
Трансформаційний	О.Я. Барібіна (2013)	Ресурси, здібності, компетенції	Ґрунтується на трансформації ресурсів

Джерело: розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 10]

– цілісність – система розглядається як сукупність змінних. Вона поводить себе як єдине ціле, тобто зміна одного компоненту кадрового потенціалу веде до зміни всіх інших.

– диференціація – передбачає, що різні компоненти інтелектуального потенціалу виконують лише властиві їм функції та ці компоненти не можуть бути взаємозамінними.

– складність – визначається неоднорідністю компонентів інтелектуального потенціалу, як системи, які її утворюють, а також різнохарактерністю та ієрархічністю зв'язків та структурним різноманіттям між компонентами регіональної економічної системи.

– динамічність – інтелектуального потенціал постійно розвивається та змінює свої параметри у часі.

Н.С. Краснокутська та інші дослідники економічного потенціалу окрім зазначених властивостей виділяють наступні [1; 12]:

– система характеризується неадитивністю, проявом якої є результат дії такої властивості, як взаємозв'язок і взаємодія елементів. Дана властивість являє собою загальний економічний закон відповідності між елементами потенціалу, коли їх спільне погоджене функціонування та взаємодоповнення за рахунок інтегрального впливу утворить нові якості сукупного потенціалу – ефект синергії. Причому підвищення ефективності використання сукупного потенціалу тісно пов'язано з процесом досягнення паретоефективності;

– комунікативність пов'язана зі взаємодією та взаємозалежністю потенціалу та зовнішнього середовища. Можливості ресурсів і компетенцій інтелектуального капіталу реагують на вплив зовнішнього середовища, розвиваються під цим впливом, але при цьому зберігають якісну визначеність і властивості, що забезпечують відносну стійкість і адаптивність їхнього функціонування як системи;

– ієрархічність потенціалу означає, що кожен його компонент може розглядатися як система (підсистема) більш широкої глобальної системи.

– здатність до розвитку означає, що система повинна бути здатною до навчання і розвитку (саморозвитку), сприйняття та використання нових технологічних ідей, наукових розробок і т. д.;

– альтернативність форм функціонування та розвитку.

– пріоритетність цілей та інтересів системи перед інтересами її компонентів означає, що реалізація того чи іншого елемента потенціалу підпорядкована, насамперед, досягненню цілей формування та використання сукупного потенціалу;

– пріоритет якості означає, що певним гарантом довгострокового функціонування потенціалу є високий рівень якості, починаючи з нижчих рівнів ієрархії

його структури до кінцевого результату реалізації потенціалу;

– потужність є кількісною оцінкою ступеня реалізації досягнутого потенціалу або потенційної сили стратегічного (перспективного);

– не стаціонарність: система характеризується стохастичністю поведінки;

– унікальність: у кожному окремому випадку система змінює свою ресурсну і організаційну структури;

– адаптивність: передбачає адаптацію параметрів системи до умов, що постійно змінюються;

– синергічність: цілеспрямованість дії елементів системи посилює ефективність її функціонування;

– мультиплікативність: прояв у геометричній залежності позитивних і негативних ефектів функціонування елементів системи;

– протитропійність: можливість протидіяти руйнівним тенденціям;

– поліструктурність: потенціал складається з множини елементів;

– емерджентність: наявність в системі особливих властивостей, не властивих її підсистемам і блокам, а також суми елементів, не пов'язаних системоутвірними зв'язками; неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей її компонентів.

Висновки. Отже, проведене дослідження підходів до визначення складових потенціалу розвитку економічної системи різних рівнів дало можливість виокремити використання ресурсного, функціонального, системного, процесного та трансформаційного підходів.

Виокремлено якими властивостями повинен володіти потенціал, у тому числі інтелектуальний потенціал, а саме: цілісність, диференційованість, складність та динамічність. Наведений перелік властивостей інтелектуального потенціалу регіону формує ключові характеристики впливу потенціалу на інтелектуальний капітал та інноваційну активність структурних зрушень у розвитку регіональної економічної системи. Однак, на наш погляд, поряд з перерахованими властивостями інтелектуального потенціалу як відкритої системи він характеризується рядом особливостей, до яких відносяться:

– непередбачуваність;

– наявність граничних можливостей;

– властивість змінювати структуру та формувати варіанти поведінки;

– мобільність тощо.

Подальші дослідження модернізації розвитку економічної системи регіонів необхідно спрямовувати на ідентифікацію факторів та ролі впливу елементів на прискорення переходу кількісних характеристик у якісні параметри регіонального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Krasnokutskaya N. S. Comparative analysis of the knowledge-based potential on the level of countries and regions. *Business Inform*, 2012. Вип. 12. С. 46-49.
2. Білорус Т. В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства : монографія. Ірпінь, Нац. акад. ДПС України, 2007. 172 с.
3. Барібина О.Я. Підходи до визначення сутності поняття потенціал у категоріальному апараті. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2013. Вип. 6 (2). С. 48-53,
4. Отенко І. П. Парадигма управління потенціалом соціально-виробничих систем. *Економіка розвитку*. 2011. № 4 (60). С. 63-68

5. Вовк О. М. Розвиток інвестиційного потенціалу: концепції та ресурсна модель. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3437> (дата звернення 27.05.2016)
6. Моліна, О. В. Интеллектуальный потенциал региона. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. Вип. 40. С. 365-372.
7. Тульчинська С. О. Интеллектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ, НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
8. Манів С. З. Интеллектуальный потенциал: його суть та складові. *Економіка та держава*. 2009. № 6. С. 51-55.
9. Степанчук С. О. Особливості формування та використання інтелектуального потенціалу. *Економічний аналіз*. 2015. № 1. С. 13-23.
10. Клейнер Г. Предприятие как фактор институциональной стабильности. *Проблемы теории и практики управления*. 2001. № 3. С. 108-115.
11. Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія. Херсон, Ви-во «ПП Вишемирський В.С.». 2014. 210 с.